

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ДОБРЯНСЬКА ТЕТЯНА ІВАНІВНА

УДК 330.3: 627.12:332.1

**МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ВОДОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державній установі “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”.

Науковий керівник: доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Левковська Людмила Володимирівна,
м. Київ, Державна установа “Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України”, завідувач
відділом.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Савіна Наталія Борисівна,
м. Рівне, Національний університет
водного господарства та природокористування,
проректор з наукової роботи та
міжнародних зв'язків;

кандидат економічних наук, доцент
Стадник Мирослава Євгенівна,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
заступник декана економічного факультету.

Захист відбудеться «11» травня 2016 р. о 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.01 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79008, м. Львів, проспект Свободи, 18, ауд. 115.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий «6» квітня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

В.Й. Плиса

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Водні ресурси є важливою складовою національного господарського комплексу, адже забезпечують імплементацію і розгляд господарського використання водних ресурсів в економіці та в сфері охорони довкілля в якості чинника соціально-економічного зростання. Разом з цим, як наслідок впливу чинників різного походження, водокористування в Україні відзначається низьким рівнем раціональності та збалансованості. Існуючі екологічні деструктиви та перекоси у водній сфері значною мірою зумовлені “другорядністю” вирішення проблем водокористування в контексті пріоритетів державної політики. У зв’язку з цим на сучасному етапі постала нагальна потреба у визначенні ключових параметрів розвитку водогосподарської системи України з метою формування пріоритетних напрямів її сталого функціонування. Вирішення цього завдання надасть змогу забезпечити еколого-орієнтований розвиток водного господарства, здатний як до ефективного росту, так і до збереження умов навколишнього природного середовища.

Важливо відзначити, що ключові параметри розвитку водогосподарського комплексу держави формуються і визначаються на регіональному рівні. Водна рамкова Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради про встановлення рамок діяльності співтовариства в галузі водної політики закріплює райони річкових басейнів, визначені не відповідно до адміністративних чи політичних кордонів, а згідно з межами річкового басейну як природного гідрографічного цілісного об’єкту. Саме від ситуації на рівні таких регіонів залежать загальнодержавні показники розвитку водогосподарського комплексу, його поточні характеристики і особливості. Таким чином, можливо стверджувати, що успішна регіональна політика водного господарства є гарантом успішного розвитку водогосподарського комплексу держави в цілому.

Пошук шляхів подальшого становлення водогосподарського комплексу держави та регіонів доцільно поєднувати із вимогами концепції сталого розвитку, зважаючи на те, що використання останніх формує передумови до впровадження нових якісних підходів водокористування, його орієнтації на принципи еколого-безпечного використання ресурсу, його збереження для поточних та майбутніх потреб держави та її населення.

Аналіз літературних джерел виявив, що, не зважаючи на значну кількість досліджень проблем розвитку водного господарства, а також його окремих складових, питання забезпечення сталого розвитку водогосподарських систем держави вивчені недостатньо. Постала нагальна потреба системної розробки концептуальних засад забезпечення сталого розвитку водогосподарських систем регіонів на основі врахування поточних змістовних і функціональних параметрів.

На особливу увагу заслуговують праці В. Вернадського та С. Подолинського як засновників фізичної економії для вирішення проблем сталого розвитку економіки. Відзначимо, що на теперішній час питання сталого розвитку водогосподарського комплексу знаходять своє відображення у розробках науковців, в яких досліджуються теоретико-методологічні і прикладні аспекти його функціонування та ефективні механізми управління ресурсами. Зокрема, у контексті цих питань позиціонуються розробки Д. Ваньковича, В. Власова, В. Голяна, Л. Гринів, Ж. Довгань, О. Ковалюка, М. Крупки, Л. Левковської, С. Лобозинської, І. Михасюка, І. Мойсеєнко, В. Плиси, Ж. Поплавської, В. Приймака, К. Рижової, М. Ромащенко, Н. Савіної, М. Стадник, В. Сташука, А. Сундука, Р. Тринька, М. Хвеси́ка, В. Хорева, О. Яроцької, А. Яцика та ін.

Разом з тим, питання забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України потребує додаткового дослідження з метою формування нових концептуальних та прикладних засад поліпшення оціночних показників розвитку та створення новітнього інструментарію. Крім того, запропоновані засади мають узгоджуватися з існуючою водогосподарською практикою та досвідом реалізації державної політики у сфері водних ресурсів, адже можливість імплементації пропозицій та їх адаптивність є запорукою прикладного використання напрацювань. У цьому сенсі важливо поєднати консервативні та новітні механізми щодо територіального водогосподарського регулювання з метою формування реалістичних пропозицій упровадження засад сталого розвитку у систему державної політики.

Виходячи з наведеного, актуальність дослідження зумовлена необхідністю вирішення наукового завдання щодо розкриття змістовних та функціональних характеристик механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася згідно наукової тематики досліджень Державної установи “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України” і розглядається як частина науково-дослідних робіт відділу економічних проблем водокористування. Отримані результати наукових досліджень знайшли своє відображення в межах наступних тем:

“Управління природними ресурсами: просторові аспекти, функції та механізми” (номер державної реєстрації 0111U000325), у контексті розробки якої автором визначено принципи управління водогосподарськими комплексами у системі пріоритетів сталого розвитку.

“Комплексна економічна оцінка природних ресурсів: критерії, механізми формування і використання” (номер державної реєстрації 0111U000327). Під час розробки теми дисертантом обґрунтовано методологічні засади реалізації економічної оцінки водних ресурсів з метою формування еколого-економічного ефекту, які суттєво поліпшать імплементацію засад сталого розвитку до водогосподарських систем.

“Формування рентних відносин у водному господарстві” (номер державної реєстрації 0111U010577). У контексті реалізації теми автором було проведено аналіз і оцінку економічного механізму водокористування на рівні держави і регіонів.

“Економічна оцінка природного багатства України” (номер державної реєстрації 0112U004966). У контексті проведення досліджень автором обґрунтовано засади економічної оцінки наявних запасів водних ресурсів та процесу їх використання в Україні.

“Засади формування господарських систем на базі природно-ресурсних комплексів” (номер державної реєстрації 0113U005670). На основі авторських розробок досліджено концептуальні засади функціонування господарських систем на базі водно-ресурсних об'єктів у вимірах сталого розвитку.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних та прикладних засад формування механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України.

Досягнення мети реалізується через розв'язання наступних завдань:

– визначити особливості функцій у контексті вимог концепції сталого розвитку;

- дослідити принципи функціонування водогосподарського комплексу, визначити його базові особливості і сформувані підходи до забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу;
- встановити поточні тенденції розвитку комплексу на основі проведення діагностики параметрів його функціонування;
- показати можливості впливу кризових явищ на характеристики функціонування водогосподарського комплексу;
- розкрити особливості територіального розвитку водогосподарського комплексу держави;
- розробити базові засади концептуальної моделі управління формування механізмів сталого розвитку водогосподарського комплексу України;
- запропонувати можливості використання інструментарію державно-приватного партнерства для забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України;
- структурувати інноваційні механізми фінансового забезпечення моделі сталого розвитку;
- обґрунтувати механізми забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України.

Об’єкт дослідження – механізми забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні та прикладні основи формування механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження використовувалися наступні методи і методичні підходи: використання *аналізу* і *синтезу* надало змогу визначити принципи сталого розвитку та характеристики функціонування водогосподарського комплексу; *статистичного аналізу* – для проведення діагностики сучасного стану водогосподарського комплексу України; *економічного* – для проведення оцінки поточних показників розвитку водогосподарського комплексу держави в регіональному вимірі; *порівняльного аналізу* – у контексті визначення спільних і відмінних рис між показниками розвитку водогосподарського комплексу регіонів України; *історичного* – з метою дослідження часових характеристик розвитку водної сфери держави та регіонів; *логічний* – у процесі формування засад забезпечення сталого розвитку комплексу на його структурних складових; *інформаційно-комп’ютерні* використовувалися у контексті дослідження функціональних і просторових особливостей розвитку водогосподарського комплексу держави.

Інформаційно-аналітичною та методичною основою дослідження стали статистичні матеріали та нормативно-правові положення центральних і регіональних органів державної влади, ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”, міжнародних статистичних ресурсів, інші інформаційні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів. Основним науковим результатом дисертаційної роботи є системне розв’язання проблемних питань розкриття змістовних та функціональних характеристик механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

вперше:

- розроблено концептуальні основи використання механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України, що поєднують функціональні координати сталості та засади ефективного розвитку водогосподарської сфери;

удосконалено:

- методичні підходи до забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу, які, на відміну від існуючих, базуються на системних засадах використання функцій менеджменту і передбачають врахування його галузевих особливостей;

- системні засади визначення критеріїв оцінки функціонування водогосподарських комплексів різних ієрархічних рівнів та особливостей їх сталого розвитку у контексті впливу на них соціально-економічних процесів різного спрямування;

- методичні підходи до оцінки кризових процесів в системі водогосподарського комплексу, а також особливостей результативних показників у вимірах стабільності і кризовості;

дістали подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат у площині забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу, зокрема, запропоновано авторське визначення категорії сталого розвитку водогосподарського комплексу, що полягає в трактуванні стійких станів його підсистем, за яких будуть гармонізовані і дотримані належні показники його функціонування, задоволені базові потреби економічного, соціального і екологічного вимірів та забезпечена можливість їх майбутньої реалізації що до виробництва продукції надання послуг та забезпечення ресурсами води;

- принципи побудови управлінської системи забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу на основі врахування змістовних та структурних характеристик його функціонування в територіальному вимірі;

- моделі ефективного запровадження форм державно-приватного партнерства як інструмента підтримки сталого розвитку;

- підходи до використання інноваційних механізмів фінансового забезпечення моделі сталого розвитку водогосподарського комплексу України з врахуванням можливостей імплементації інноваційного інструментарію.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що отримані наукові результати, висновки і рекомендації можуть розглядатися в якості основи для упровадження новітніх підходів гарантування сталого розвитку водогосподарських систем і удосконалення поточної державної політики щодо упровадження принципу сталості.

Результати наукового дослідження використовувалися при виконанні науково-дослідних робіт, підготовці аналітичних і доповідних матеріалів Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» (довідка № 01-11/247 від 02.09.2015 р.), де автором розроблено концептуальні основи використання механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України, які, на відміну від існуючих, враховують функціональні координати сталості і засади розвитку водогосподарської сфери та запропоновано принципи побудови управлінської системи забезпечення сталого

розвитку водогосподарського комплексу на основі врахування змістовних та структурних характеристик його функціонування в територіальному вимірі.

Результати обробки та аналізу статистичних даних виступають основою для оцінки параметрів функціонування водогосподарських комплексів держави. Отримані висновки та рекомендації використовувалися при розробці стратегії забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу (довідка Львівського обласного управління водних ресурсів Державного агентства водних ресурсів № 03/1830 від 09.09.2015 р.).

Основні положення наукового дослідження були використані при викладанні лекційних курсів «Економіка природокористування», «Кадастр природних ресурсів», «Муніципальні інформаційні системи» та при розробці навчально-методичних рекомендацій для проведення лабораторно-практичних занять з даних дисциплін (довідка Львівського національного аграрного університету № 01-28-06/4 від 06.05.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукове дослідження є самостійною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розв'язання важливого наукового завдання – розробки змістовних та функціональних характеристик механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України. Викладені у дисертації результати досліджень належать особисто авторові. З наукових праць, написаних у співавторстві, в дисертації використані лише авторські ідеї.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційної роботи обговорювалися на науково-практичних конференціях, в тому числі: «Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку» (Міжнар. наук.-практ. конф., Миколаїв, 18 квітня 2014 р.); «Суспільно-політична спадщина В'ячеслава Липинського і сучасність» (XI Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 17–18 квітня 2013 р.); «Актуальные проблемы экологии – 2013» (IX Межд. науч.-практ. конф., Гродно, 23–25 октября 2013 г.); «Механизмы Киотского протокола в обеспечении устойчивого развития» (Международная ассоциация «Устойчивого развития», Варна (Болгария) доклады, № 5, сентябрь 2012 г.); «Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях» (Третя всеукр. наук.-практ. конф., м. Бахчисарай, 15-16 верес. 2011 р.).

Публікації. За результатами наукового дослідження опубліковано 14 наукових праць, з них 5,9 друк. арк. належать особисто автору, у тому числі 1 монографія, 4 статей у наукових фахових виданнях, 4 – в іноземних виданнях та міжнародних наукометричних базах, 5 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і 6 додатків, викладених на 7 сторінках та довідок про впровадження результатів наукових досліджень на 4 сторінках. Основний зміст дисертації викладено на 158 сторінках тексту, який містить 18 рисунків і 5 таблиць. Список використаних джерел включає 155 найменувань на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації визначено мету та завдання, предмет та об'єкт, методологічну базу дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення розроблених теоретичних положень і прикладних рекомендацій

щодо механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України.

У першому розділі **“Наукові засади сталого розвитку водогосподарського комплексу”** визначено особливості розвитку водогосподарського комплексу у вимірах сталості, запропоновано авторське бачення, сутності і змісту категорії сталого розвитку цього комплексу, досліджено особливості та принципи функціонування водогосподарського комплексу, запропоновано підходи до використання механізмів забезпечення сталого розвитку.

Досліджено наукові підходи до розуміння сталого розвитку, його функціональні та галузеві особливості. Сформовано концептуальні підходи до розуміння категорії сталого розвитку водогосподарського комплексу, який трактується як складна, синергетична система що володіє певним потенціалом та умовами відтворення. Як показав проведений аналіз наявних тлумачень сталості, як інституційні, так і авторські напрацювання передбачають акцент на наступних визначальних позиціях: а) принцип гармонійності для всіх складових; б) задоволення сучасних поточних потреб із збереженням можливості це здійснювати у майбутньому; в) водокористування без деградації водних ресурсів; г) екологічний, економічний та соціальний виміри впливу на процес сталого розвитку. Сформовано базові варіанти реалізації стратегії сталого розвитку, що передбачають покращення економічних характеристик при незмінності екологічних.

Акцентовано увагу на водно-ресурсній складовій сталого розвитку держави. Для кращого розуміння характеристик водних ресурсів у контексті сталості пропонується звернути увагу на дуалістичний характер самої проблеми: з однієї сторони водні ресурси виступають фактором сталого розвитку, а з іншої – потребують свого позиціонування у вимірах сталості. Можливо стверджувати, що у першому випадку водні ресурси розглядаються в якості активного суб’єкта, а в другому – здебільшого тяжіють до набуття ознак об’єкта, що перебуває в зоні дії сталості.

Показано, що водні ресурси у контексті свого залучення до людської господарської діяльності починають позиціонуватися як елемент водогосподарського комплексу (ВГК). Таким чином, водогосподарський комплекс відображає і позиції водних ресурсів зокрема. У системі сталості це має важливе значення і дає змогу визначити системні засади екологозбалансованого розвитку цього комплексу. Запропоновано авторське тлумачення сталого розвитку водогосподарського комплексу як такого стану його підсистем, за якого будуть гармонізовані і дотримані належні показники його функціонування, задоволені базові потреби для економічного, соціального і екологічного вимірів та забезпечена можливість їх майбутньої реалізації відносно ресурсів і послуг.

У прикладному вимірі досліджено особливості ВГК та засад сталого розвитку. Показано, що логіка функціонування комплексу з точки зору вимог концепції сталого розвитку може реалізовуватися з допомогою двох сценаріїв: I сценарій – коли поточні показники комплексу є достатніми з точки зору сталості і не потребують втручання (в цьому випадку необхідною є проста підтримка наявних процесів). II сценарій – у випадку відхилення показників комплексу (варіант А) включається блок активних дій і, як наслідок, показники спрямовуються до площини сталості (варіант Б) (рис. 1). Таким чином, для другого сценарію характерні два ймовірні етапи – недотримання пріоритетів сталості та спрямування руху показників до цієї площини.

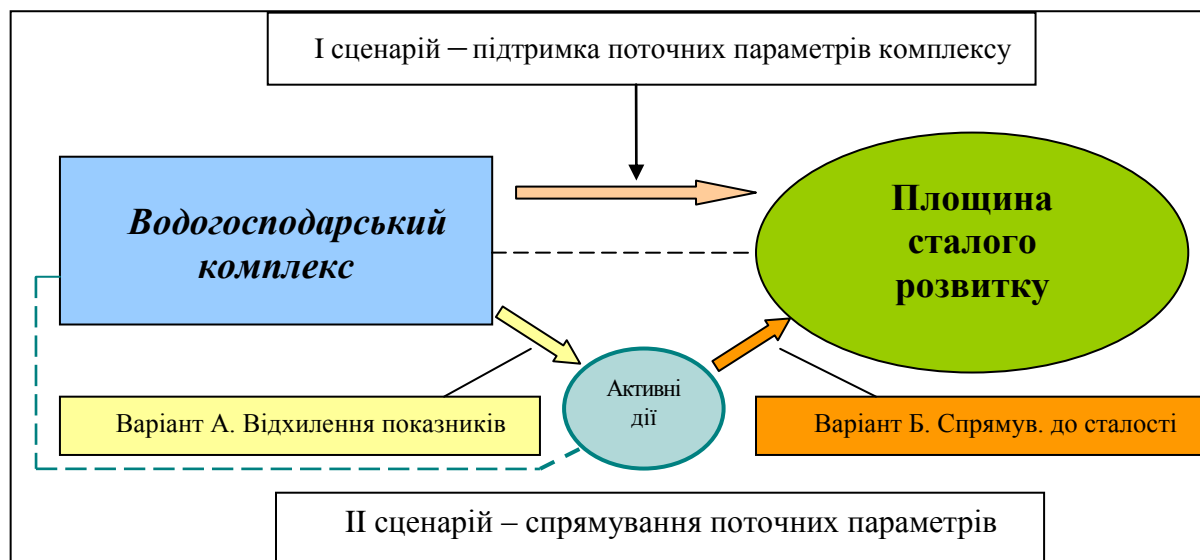

Рис. 1. Логічна схема взаємодії і контакту характеристик ВГК щодо виміру сталого розвитку

Примітка. Розроблено автором

Недотримання вектору сталості означає відхилення показників розвитку комплексу від вимог збереження стійкого обсягу природного капіталу та якості водних ресурсів. Якщо не активізувати дії по нормалізації ситуації, то кризові тенденції будуть тільки посилюватися.

Спрямування руху показників відбувається на основі активних дій, що передбачають можливості впливу на поточні параметри для їх корекції і подальшого спрямування до площини сталості. Активні дії використовують конкретний інструментарій впливу на індикатори розвитку комплексу. Активні дії можуть бути як автономним блоком заходів, так і визначатися зв'язками з ВГК.

Визначено, що водогосподарський комплекс України є складною системою, яка визначається власними засадами функціонування, структурою, особливостями реалізації поставлених завдань та пріоритетами розвитку. Важливо зазначити, що особливості роботи ВГК формуються у контексті загальної політичної та соціально-економічної ситуації в державі і значною мірою відображають внутрішні характеристики країни.

Досліджено мету, функції, принципи (теоретичні і прикладні) функціонування цього комплексу. Зокрема, показано, що метою діяльності комплексу є забезпечення потреб населення, економіки та інших систем у водних ресурсах відповідно до наявних стандартів. Крім того, важливо забезпечити можливість ефективного просторового та часового перерозподілу водних ресурсів як з метою покриття поточних потреб, так і для убезпечення окремих територій від несприятливих процесів.

Проведено аналіз структурних особливостей функціонування комплексу. Пропонується центральні органи державної влади у сфері водного регулювання поєднати у блок загального державного менеджменту (ЗДМ), метою якого є формування сприятливих умов для сталого розвитку ВГК. Важливою ланкою є Державне агентство водних ресурсів як установа, що здійснює загальне керівництво басейнових та територіальних складових комплексу. До систем комплексу можливо зарахувати альтернативні суб'єкти впливу – структури, які можуть бути активовані на поточному етапі чи у майбутньому з метою поліпшення функціонування комплексу держави.

Проведено оцінку сильних і слабких сторін функціонування ВГК держави через SWOT-аналіз. Основними перевагами є наступні: можливість реалізації базових основ державної політики і базових потреб держави у сфері водних ресурсів; позитивний досвід роботи; вмонтованість у систему державної підтримки; стимулююча взаємодія з допоміжними структурами та ін. Слабкими сторонами визначено: вагомий консерватизм; низька мобільність; слабка координація між суб'єктами комплексу; відсутність внутрішніх стимулів до трансформацій; переважна орієнтація на внутрішні стандарти діяльності (у збиток інноваційним стандартам сталого розвитку).

Аналізуючи особливості ВГК України відзначимо, що у контексті вимог сталого розвитку вони можуть бути модернізовані або адаптовані. Це завдання є необхідним, тому що як перед державою, так і перед діючою системою використання води існують чіткі цілі забезпечення такого типу поводження з водними ресурсами, за якого вони не будуть погіршуватися за якісними та кількісними характеристиками та сформується можливість використання ресурсів у майбутньому.

У контексті дослідження механізмів забезпечення сталого розвитку ВГК проведено аналіз змістовних характеристик наукових термінів “механізм” і “механізм управління”. Визначено основні групи механізмів на основі наступних підходів: за здатністю прояву (дії) в реальному вимірі (реальні, латентні та змішані), за характером впливу (підтримуючі, механізми-каталізатори і перехідні), інноваційністю (консервативні, інноваційні), галузевою ознакою (правові, інституційні, фінансово-економічні та екологічні).

У змістовному сенсі під механізмом забезпечення сталого розвитку комплексу пропонується розуміти систему засобів (інструментів) різного спрямування, стимулюючий вплив яких має здатність змінити параметри розвитку та спрямувати їх відповідно до визначених векторів функціонування. Визначено, що механізми забезпечення сталого розвитку ВГК мають свої специфічні риси, які напряду впливають на характеристики його роботи. Наприклад, ці механізми займають досить неоднозначну позицію щодо приналежності до виміру сталості; подібний стан справ є ілюстрацією впливу переважно чинників внутрішнього походження (щодо держави і комплексу); дія цих чинників знаходить відображення і під час селекції того або іншого механізму впливу на процес розвитку комплексу; наведені особливості тісно контактують і знаходять своє відображення у межах алгоритму активізації механізмів сталого розвитку, який пропонується представити наступними кроками: постановка завдання → визначення комплексу можливих механізмів впливу → активізація обраних механізмів (і ресурсної підтримки) → контроль реалізації потенціалу → контроль наслідків. Наведені кроки зосереджені в межах заходів перед активної фази (ПАФ), активної фази (АФ), пост активного контролю (ПАК). Відповідно до кроків пропонуються витрати потенціалу (табл. 1).

Таблиця 1

Алгоритм активізації механізмів забезпечення сталого розвитку ВГК

№ п/п	Назва заходу	Фаза реалізації заходу	Витрати потенціалу, у %
1.	Постановка завдання	ПАФ	10,0
2.	Визначення комплексу можливих механізмів впливу	ПАФ	15,0
3.	Активізація обраних механізмів (+ ресурсна підтримка)	АФ	30,0
4.	Контроль реалізації потенціалу	АФ	35,0
5.	Контроль наслідків	ПАК	10,0

Примітка. Розраховано автором

Показано, що механізми забезпечення сталого розвитку комплексу мають поєднувати наведені загальні позиції і, спираючись на свою специфіку, генерувати позитивні зрушення щодо сталості. Разом з тим, у змістовному розумінні механізми забезпечення сталого розвитку за своїм контентом є ширшими від загальних механізмів та механізмів управління, які є їх складовими.

У другому розділі “Тенденції розвитку водогосподарського комплексу України” проведено діагностику сучасного стану водогосподарського комплексу України у вимірах сталості, визначено особливості впливу кризових процесів, досліджено територіальні особливості розвитку комплексу.

У дослідженні, з метою визначення основних характеристик розвитку комплексу, проведено діагностику основних показників його функціонування у вимірах сталості, що дало змогу визначити стан комплексу, основні переваги та недоліки. Визначено, що діагностику доцільно проводити на основі системи показників, які можливо подавати у вимірах “запаси – використання – екологічна безпека”. До числа показників, що характеризують запаси, відносяться наступні: загальні ресурси річкового стоку, ресурси підземних вод; використання: забір води з природних водних об’єктів, споживання свіжої води, водомісткість ВВП; екологію: загальне відведення зворотних вод, скид забруднених вод, потужність очисних споруд, екологічні платежі (податки) за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об’єкти, капітальні інвестиції на очищення зворотних вод та їх питома вага у загальній сумі капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища.

Показник рівня забору води з природних водних об’єктів протягом років оцінки показував переважно процеси зниження і в 2013 р. сягав позначки 13625 млн м³. Подібна динаміка характерна і для показника споживання свіжої води, характеристики якого обумовлюються рівнем забору. Якщо для 1990 р. величина показника була на рівні 30201 млн м³, то 2013 – 10092. Одним з базових індикаторів є показник водомісткості ВВП, розрахунки якого показали, що для 2000 величина сягала 0,3819 м³ на дол. США, 2005 – 0,1064, 2010 – 0,0725, 2013 – 0,0621. Тенденція є позитивною і свідчить про зменшення антропогенного пресингу на водне середовище. Особливо значне падіння фіксувалося за період 2000-2005 рр., коли зменшення становило більше 3 разів.

В цілому, як показав проведений аналіз, переважна більшість показників за своїми динамічними характеристиками здійснюють позитивний вплив на процеси сталого розвитку ВГК держави. Однак, це не дає змоги стверджувати, що цей вплив є наслідком ефективних державних реформ. У переважній більшості такі тенденції є похідними від загальних процесів розвитку. Вплив окремих показників, які дійсно показують якісне зростання, є сприятливим, але не досить вагомим.

Визначено методичні основи формування оцінки кризових процесів у межах ВГК. Показано, що для дослідження розвитку показників та їх руху до кризової зони для внутрішнього середовища важливо зосередити увагу на наступних моментах: а) будь-який напрям розвитку показника (зростання або зменшення) теоретично може спрямувати його до кризової зони. Це залежить від того, до якої групи належить показник (стабілізуючий показник – stabilizes indicator (група А) або занижуючий – reduce indicator (група Б); б) входження у зону кризи для показника значною мірою залежить від його потенціалу. Якщо показник не визначається потужним потенціалом розвитку (тенденція не досить стійка), то його крива може і не досягнути кризової зони;

в) необхідно враховувати розташування порогових (граничних) значень, які сигналізують про настання кризових явищ. Вони можуть надавати чіткі уявлення про момент небезпеки.

Досліджено особливості набуття ознак кризовості для показників пропонованих груп. Рисами належності до числа показників групи А визначаються такі індикатори як екологічні платежі (податки) за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, частково капітальні інвестиції та ін. Група Б представлена характеристиками забору води, споживанням свіжої води тощо.

Визначено, що кризові явища суттєво впливають на процеси забезпечення сталого розвитку, коли порушуються як функціональні, так і екологічні характеристики. За умови дефіциту ресурсів кризи надовго відтермінують можливості проведення реформ та необхідних зрушень, так як ресурсний потенціал спрямовується на подолання криз.

Показано, що сталий розвиток державного водогосподарського комплексу є просторово детермінованим з гідно Європейської Концепції просторового розвитку (1999 р.). Виходячи з цього, завдання виявлення і оцінки особливостей розвитку територіальних ВГК є важливим у контексті формування механізмів сталості, які мають враховувати просторові характеристики, а саме індикатори стійкості водних екосистем.

Основними чинниками, що здійснюють базовий вплив на територіальний розвиток комплексу, є наступні: запаси водних ресурсів, особливості їх використання, рівень економічного розвитку територій, вплив додаткових характеристик (рівень відповідності характеристик розвитку комплексу умовам території). Акцентовано увагу на тому, що регіони України вагомо диференційовані за рівнем розвитку ВГК, що обумовлено наявністю природно-ресурсного потенціалу, хоча вагома роль належить і економічним показникам.

Запропоновано методіку розрахунку територіальної концентрації основних показників ВГК України та її регіонів у вимірах сталості. Зазначимо, що для вимірів водовикористання та екологічної безпеки розрахунок виконується за допомогою наступної формули (1):

$$ITK_{gen} = \frac{\left(\frac{I_{R1}}{I_{UKR1}} + \frac{I_{R2}}{I_{UKR2}} + \frac{I_{R...}}{I_{UKR...}} \right)}{N}, \quad (1)$$

де ITK_{gen} – показник (індикатор) територіальної концентрації (загальний); I_{R1} – індикатор регіону (в межах конкретного виміру); I_{UKR1} – індикатор держави (в межах конкретного виміру); N – кількість індикаторів.

Для виміру запасів формула подібна тільки з тією відміною, що відношення регіонів до державних значень (I_{R1}/I_{UKR1}) просто сумуються, щоб була змога врахувати питомі ваги характеристик поверхневих та підземних вод.

Відносно показників, то, зокрема, найвищі показники забору і споживання води значною мірою обумовлюються високим рівнем розвитку економічної діяльності. Лідуючі позиції належать східним областям.

Визначено інтегральні характеристики територіальної концентрації основних показників ВГК України та її регіонів у площині сталості за вимірами “запаси – використання – екологічна безпека”. Через це можна виділити інтегральні величини за цими характеристиками (таблиця 2).

Територіальна концентрація основних показників регіонального розвитку ВГК України у вимірах сталості, 2013 р.*

Регіони	Запаси		Використання		Екологічна безпека	
	Показник	Рейтинг	Показник	Рейтинг	Показник	Рейтинг
1	2	3	4	5	6	7
Україна	1,000	-	1,000	-	1,000	-
АР Крим	0,084	9	0,110	4	0,036	8
Вінницька область	0,055	18	0,016	21	0,007	23
Волинська область	0,063	15	0,013	25	0,006	24
Дніпропетровська область	0,059	16	0,107	5	0,137	2
Донецька область	0,066	14	0,114	3	0,210	1
Житомирська область	0,073	11	0,027	13	0,010	20
Закарпатська область	0,172	2	0,006	27	0,003	27
Запорізька область	0,031	22	0,131	2	0,069	4
Івано-Франківська область	0,105	5	0,013	26	0,028	10
Київська область	0,14	3	0,086	6	0,031	9
Кіровоградська область	0,031	23	0,018	18	0,008	21
Луганська область	0,137	4	0,025	15	0,064	5
Львівська область	0,175	1	0,018	19	0,039	7
Миколаївська область	0,016	26	0,033	9	0,012	17
Одеська область	0,028	24	0,039	8	0,028	11
Полтавська область	0,086	8	0,024	16	0,026	12
Рівненська область	0,072	12	0,030	12	0,013	15
Сумська область	0,082	10	0,017	20	0,012	18
Тернопільська область	0,051	19	0,015	23	0,006	25
Харківська область	0,095	7	0,032	10	0,059	6
Херсонська область	0,059	17	0,219	1	0,013	16
Хмельницька область	0,068	13	0,014	24	0,008	22
Черкаська область	0,037	20	0,031	11	0,016	14
Чернівецька область	0,033	21	0,019	17	0,005	26
Чернігівська область	0,097	6	0,027	14	0,020	13
м. Київ	0,018	25	0,041	7	0,122	3
м. Севастополь	0,004	27	0,016	22	0,011	19

Примітка. Розраховано автором

Аналізуючи запаси водних ресурсів, за окремими винятками, лідируючі позиції займають переважно західні області України. Показники використання і екологічної безпеки в основному локалізовані у межах регіонів з високим рівнем економічного розвитку (рис. 2).

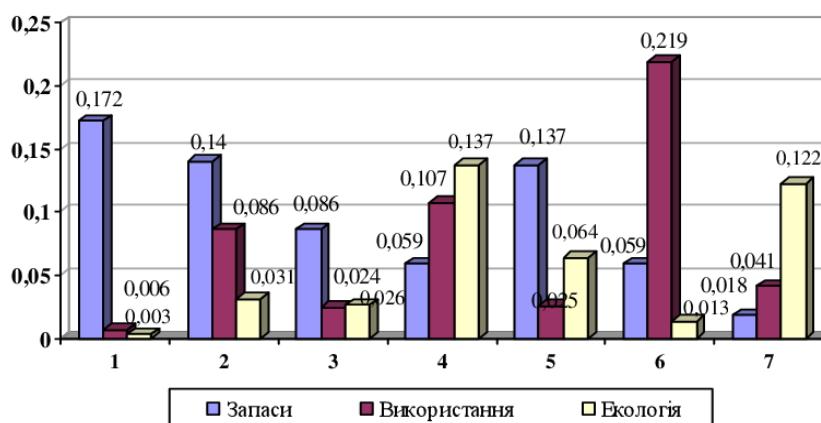

Рис. 2. Територіальна концентрація основних показників ВГК за вимірами для окремих регіонів у площині сталості, 2013 р.: 1 – Закарпатська область, 2 – Київська, 3 – Полтавська, 4 – Дніпропетровська, 5 – Луганська, 6 – Херсонська, 7 – м. Київ)

Примітка. Сформовано автором

Як видно з рис. 2, найбільші обсяги концентрації водовикористання характерні для показників використання (21,9% від загальнодержавного значення), що свідчить про значне територіальне зосередження цих процесів. Менші обсяги показують індикатори

екології і запасів (21,0 і 17,5% відповідно). Найбільший розмах варіації за показниками фіксується для екологічної сфери (70 разів), менші – сфери запасів (43,7) і використання (36,5). Високі значення говорять про високу територіальну диференціацію за показниками.

У третьому розділі “Механізми забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України” сформовано підходи до вдосконалення управління водогосподарським комплексом, визначено місце і значення інструментів державно-приватного партнерства щодо можливостей управління та інноваційних механізмів фінансового забезпечення сталого розвитку.

Досліджено принципи управління водогосподарським комплексом України. Показано, що всі існуючі підходи до управління цим комплексом у вимірах сталості можна згрупувати у межах наступних концептуальних систем: консервативна система (орієнтована на використання усталених підходів до управління ВГК); адаптивна (поєднання як існуючих напрацювань (консервативних підходів), так і новітніх (інноваційних) принципів організації діяльності); інноваційна (використання новітніх підходів до управління комплексом) (рис. 3).

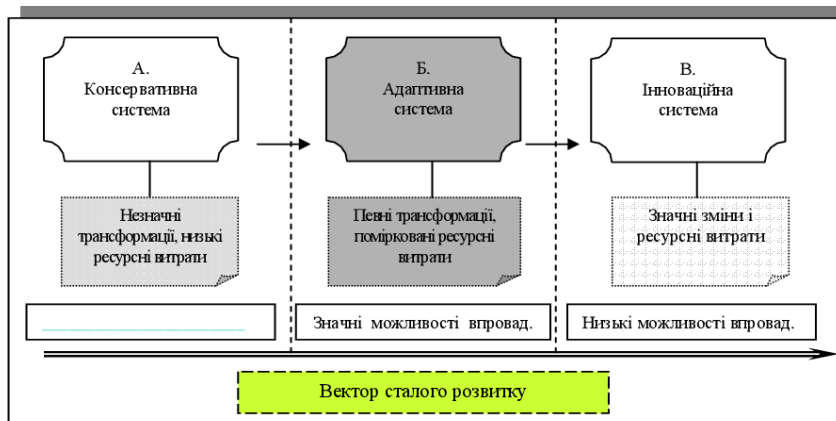

Рис. 3. Системи управління ВГК у контексті сталого розвитку

Примітка. Розроблено автором

Найбільш перспективною щодо забезпечення сталості та відповідності поточним умовам є адаптивна система, яка дає змогу використовувати існуючий каркас менеджменту з впровадженням новітніх підходів та інструментів.

Визначено змістовні характеристики (мету, цілі і завдання) системи управління сталим розвитком ВГК. Показано, що метою роботи такої системи є підтримка сприятливих параметрів функціонування ВГК регіону на основі реалізації управлінських рішень з метою забезпечення потреб водоспоживачів. Це має відбуватися через призму вимог концепції сталого розвитку. Основними цілями є наступні: формування ефективних управлінських рішень, здатних реально впливати і змінювати характеристики розвитку комплексу в напрямі екологізації, забезпечення якісного позитивного впливу показників на процеси сталого розвитку ВГК держави, а також підтримка цього процесу; задоволення потреб споживачів в необхідних ресурсах та послугах, що їх може надавати комплекс. Визначені цілі реалізуються через систему завдань.

Запропоновано концептуальні підходи до формування системи управління сталого розвитку ВГК. Визначено, що платформа системи управління (її функціональний базис)

повинна визначатися набором рис, що дозволять їй ефективно діяти у вимірах сталого розвитку (відкритість, можливість модифікації, мобільність).

Досліджено структуру системи управління водогосподарським комплексом у вимірах сталості, яка має включати такі складові як функціональна, галузева і територіальна, що тісно між собою контактують і взаємодіють в єдиній управлінській системі. Крім того, для свого ефективного функціонування система управління передбачає виділення операційного, аналітично-моніторингового і сектору ресурсної підтримки. Операційний сектор формується для координації та вирішення поточних питань, що знаходяться у сфері компетенції комплексу. Аналітично-моніторинговий – з метою аналізу та оцінки базових параметрів розвитку комплексу. Сектор ресурсної підтримки концентрує всі необхідні ресурси для вирішення як звичайних поточних ситуацій, так і кризових (рис. 4).

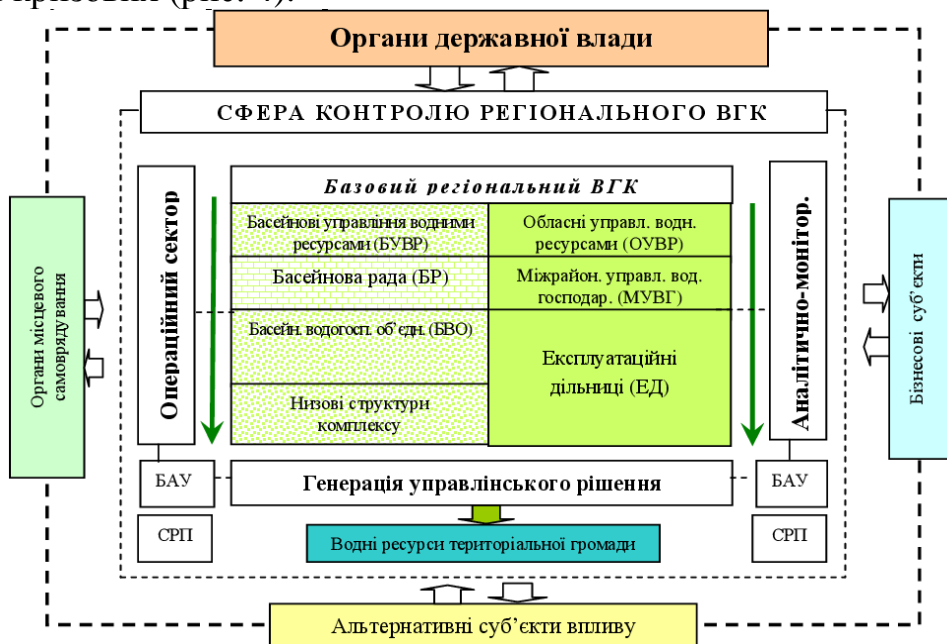

Рис. 4. Система управління регіональним ВГК у вимірах сталості: БАУ – блок антикризового управління, СРП – сектор ресурсної підтримки

Примітка. Розроблено автором

Визначено, що на сучасному етапі розвитку актуальним питанням є пошук прийнятних методів та форм забезпечення сталого розвитку комплексу, дієвих інструментів, здатних максимально спрямувати його діяльність відносно засад сталості. Одним з подібних інструментів виступає державно-приватне партнерство, яке вже показало свою ефективність для зарубіжних країн. Проведено аналіз змістовних характеристик партнерства. Показано, що його розвиток регулюється значною кількістю правових актів, що формують підґрунтя для впровадження. Оцінка світового досвіду впровадження партнерства показує позитивні результати та дозволяє вирішити ряд завдань у сфері водопостачання та водовідведення.

Відносно українського досвіду використання партнерства, то в Україні існують приклади його впровадження для ВГК. На прикладі основних форм партнерства (холдинги, асоціації, концесії, кластери, угоди про розподіл продукції тощо) та за їх наявності в Україні показано можливості їх активізації та наслідки від впровадження. Практика запровадження форм партнерства в Україні для водної сфери показує, що на поточному етапі розвитку позитивний потенціал партнерства не може повною мірою розкритися у зв'язку з недостатнім інституційним забезпеченням.

Однією з перспективних форм забезпечення сталого розвитку ВГК є застосування методів державного програмування та регіонального цільового програмування. Визначено, що ВГК, за умови його залученості до Державних цільових програм, відчуває ряд впливів, які можна поєднати у позитивні (переваги) та несприятливі (ризик і загрози). Перевагами від впровадження можуть бути наступні: можливість ресурсної підтримки; економія державних ресурсів; можливість розподілу ризиків; можливість використання позитивного досвіду від партнерів; налагодження контактів між структурами комплексу і приватними інституціями; формування стимулюючого іміджу; наслідкові ефекти, що стосуються інших сфер розвитку регіону. Загрозами виступають: значна залежність комплексу від ресурсів приватної структури; ризик втрати позитивів; нівелювання позитивного іміджу держави по завершенню проекту; нераціональне використання водних об'єктів або інфраструктури; відсутність у приватного партнера реальних намірів участі у проекті і поліпшення (вирішення) тієї чи іншої проблеми.

Показано, що для забезпечення фінансової підтримки сталого розвитку водогосподарського комплексу необхідним є пошук нових, інноваційних механізмів фінансового забезпечення. У цьому контексті досліджено шляхи можливої фінансової підтримки сталого розвитку ВГК в цілому (державна підтримка, використання ресурсів українських приватних структур, використання ресурсів зарубіжних приватних структур, залучення ресурсів міжнародних організацій, внутрішні ресурси).

Проведено структурування інноваційних механізмів фінансового забезпечення, яка значною мірою ґрунтується на врахуванні часових особливостей їх прояву. До первинних пропонується зараховувати групу механізмів, яка напряму стосується процесу розвитку і підтримки необхідного рівня функціонування ВГК (інструменти державного фінансування розвитку комплексу та приклади використання внутрішніх фінансових ресурсів). Вторинні (похідні) формуються на основі первинних і можуть включати такі інструменти як капіталізація, рентні відносини, корпоратизація тощо. Третинні (похідні) – можуть визначатися такими діями як випуск водних акцій (на основі діяльності комплексу), фінансова кластеризація тощо. Відносно часових характеристик, то більш тривалими у часі є механізми першої групи, перехідний потенціал характерний для другої групи, початковий – третьої.

Зроблено припущення, що наведені групи механізмів можуть визначатися наявністю як інноваційного, так і консервативного потенціалу. На основі цього найбільший рівень інноваційності можливо спостерігати в групах II і III, менший – в першій. Це можливо пояснити тим, що віддалення від таких форм підтримки, як державна (як приклад) формує сприятливі передумови до більш інтенсивного використання новітніх форм.

Досліджено місце і значення виділених груп механізмів щодо процесів фінансового забезпечення сталого розвитку. Показано, що необхідно чітко орієнтуватися на регіональні відмінності та особливості розвитку комплексу. При впровадженні механізмів на рівні регіонів потрібно враховувати наступні фактори: загальний рівень розвитку регіону; показники розвитку ВГК у вимірах “запаси – використання – екологія”; політичні фактори впливу, позиція місцевих органів влади щодо необхідності забезпечення сталого розвитку комплексу; визначені координати і напрями політики впровадження інноваційного інструментарію; рівень готовності місцевого бізнесу до “відповіді” у контексті впровадження цих механізмів.

Наголошено на тому, що регіони-лідери за показниками і вимірами мають більш широкий простір для впровадження інноваційних інструментів (на відміну від аутсайдерів). Ці відміни необхідно враховувати при розробці державних стратегій сталого розвитку. Разом з тим, якщо регіон не показує вагомих позицій за виміром, то це не свідчить про те, що інструменти не можна використовувати. У кожній такій позиції можна знайти і переваги, які є приховані.

ВИСНОВКИ

Одержані наукові результати в сукупності дозволили розв'язати наукове завдання, що має важливе значення для досліджень сталого розвитку водогосподарського комплексу України, а саме: розроблено теоретико-методологічні засади функціонування механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України.

В результаті проведеного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Досліджено наукові підходи відносно змістовних характеристик сталого розвитку. Згідно проведеного аналізу, як інституційні, так і авторські розробки передбачають акцент на наступних визначальних позиціях: дотримання принципу гармонійності для всіх складових; задоволення сучасних поточних потреб із збереженням можливості це здійснювати у майбутньому; економічний розвиток без деградації водних ресурсів; екологічний, економічний та соціальний фактори впливу на процес сталого розвитку. Сформовано базові варіанти реалізації стратегії сталого розвитку, що передбачають покращення економічних характеристик при незмінності екологічних характеристик. Акцентовано увагу на дуальному характері водно-ресурсної складової.

2. Обґрунтовано, що водні ресурси у контексті свого залучення до господарської діяльності починають позиціонуватися як елемент водогосподарського комплексу. Таким чином, водогосподарський комплекс відображає національні економічні та екологічні інтереси в контексті збереження водних ресурсів для потреб майбутніх поколінь. У системі сталості це має важливе значення і дає змогу визначити системні засади екологозбалансованого розвитку комплексу. Запропоновано авторське тлумачення сталого розвитку водогосподарського комплексу як такого стану його підсистем, за якого будуть гармонізовані і дотримані належні показники його функціонування, задоволені базові потреби для економічного, соціального і екологічного вимірів та забезпечена можливість їх майбутньої реалізації відносно виробництва товарів, збереження ресурсів та надання послуг.

3. Показано, що логіка функціонування комплексу у контексті сталого розвитку може реалізовуватися двома сценарними шляхами: I сценарій – коли поточні показники комплексу є достатніми з точки зору сталості і не потребують втручання (в цьому випадку необхідною є проста підтримка наявних процесів). II сценарій – у випадку відхилення показників комплексу (варіант А) включається блок активних дій і, як наслідок, показники спрямовуються до площини сталості (варіант Б). Таким чином, для другого сценарію характерні два ймовірні етапи – недотримання пріоритетів сталості та спрямування руху показників до цієї площини.

4. Встановлено, що водогосподарський комплекс України є складною системою, яка відзначається власними засадами функціонування, структурою, особливостями реалізації поставлених завдань та пріоритетами розвитку. Важливо зазначити, що особливості роботи ВГК формуються у контексті загальної політичної та соціально-

економічної ситуації в державі і значною мірою відображають внутрішні характеристики країни. Досліджено мету, функції, принципи (теоретичні і прикладні) роботи комплексу. Визначено структурні особливості функціонування комплексу з пропозиціями щодо можливих шляхів поліпшення його роботи. Проведено оцінку сильних і слабких сторін функціонування ВГК держави.

5. Зроблено висновок, що під механізмами забезпечення сталого розвитку комплексу пропонується розуміти систему засобів (інструментів) різного спрямування, стимулюючий вплив яких має здатність змінити параметри розвитку та спрямувати їх відповідно до визначених вимог концепції сталого розвитку. Визначено, що механізми забезпечення сталого розвитку ВГК мають свої специфічні риси, які напряду впливають на їх характеристики роботи. Наприклад, механізми займають досить неоднозначну позицію щодо приналежності до виміру сталості; подібний стан справ є ілюстрацією впливу переважно чинників внутрішнього походження (щодо держави і комплексу); дія цих чинників знаходить відображення і під час селекції того або іншого механізму впливу на процес розвитку комплексу; наведені особливості тісно контактують і знаходять своє відображення у межах алгоритму активізації механізмів сталого розвитку, який пропонується представити наступними кроками: постановка завдання → визначення комплексу можливих механізмів впливу → активізація обраних механізмів (і ресурсної підтримки) → контроль реалізації потенціалу → контроль наслідків. Наведені кроки зосереджені в межах заходів перед активної фази (ПАФ), активної фази (АФ), пост активного контролю (ПАК). Відповідно до кроків пропонуються витрати потенціалу.

6. Визначено основні групи механізмів забезпечення сталого розвитку на основі наступних підходів: за здатністю прояву (дії) в реальному вимірі (реальні, латентні та змішані), за характером впливу (підтримуючі, механізми-каталізатори і перехідні), інноваційністю (консервативні, інноваційні), галузевою ознакою (правові, інституційні та фінансово-економічні).

7. Запропоновано методичні основи дослідження зародження кризових процесів у межах ВГК. Показано, що для дослідження розвитку показників та їх руху до кризової зони для внутрішнього середовища важливо зосередити увагу на наступних моментах: а) будь-який напрям розвитку показника (зростання або зменшення) теоретично може спрямувати його до кризової зони. Це залежить від того, до якої групи належить показник (стабілізуючий показник – *stabilizes indicator* (група А) або занижуючий – *reduce indicator* (група Б); б) входження у зону кризи для показника значною мірою залежить від його потенціалу. Якщо показник не визначається потужним потенціалом розвитку (тенденція не досить стійка), то його крива може і не досягнути кризової зони; в) необхідно враховувати розташування порогових (граничних) значень, які сигналізують про настання кризових явищ. Досліджено особливості набуття ознак кризовості для показників запропонованих груп.

8. Доведено, що сталий розвиток державного водогосподарського комплексу забезпечується на основі врахування територіальних складових. Виходячи з цього, завдання виявлення і оцінки особливостей розвитку територіальних ВГК є важливим у контексті формування механізмів сталості, які мають враховувати просторові характеристики. Визначено інтегральні характеристики територіальної концентрації основних показників ВГК України та її регіонів у площині сталості за вимірами “запаси – використання – екологія”, які показали, що за запасами водних ресурсів, за окремими

винятками, лідируючі позиції займають переважно західні області України. Показники використання і екології в основному локалізовані у межах регіонів з високим рівнем економічного розвитку.

Згідно проведеної оцінки, найбільші показники концентрації характерні для процесів використання (21,9% від загальнодержавного значення), що свідчить про значне територіальне зосередження цих процесів. Менші величини показують індикатори екології і запасів (21,0 і 17,5% відповідно). Найбільший розмах варіації за показниками фіксується для екологічної сфери (70 разів), менші – сфери запасів (43,7) і використання (36,5). Високі значення говорять про високу територіальну диференціацію за показниками.

9. Досліджено принципи управління водогосподарським комплексом України. Показано, що всі існуючі підходи до управління комплексом у вимірах сталості можна згрупувати у межах наступних концептуальних систем: консервативна; адаптивна; інноваційна. Найбільш перспективною щодо забезпечення сталості та відповідності поточним умовам є адаптивна система, яка дає змогу використовувати існуючий каркас менеджменту з впровадженням новітніх підходів та інструментів.

10. Розроблено структуру системи управління регіонального водогосподарського комплексу у вимірах сталості, яка має включати такі складові як функціональна, галузева і територіальна, що тісно між собою контактують і взаємодіють в єдиній управлінській системі. Крім того, для свого ефективного функціонування система управління передбачає виділення операційного, аналітично-моніторингового і сектору ресурсної підтримки.

11. Проаналізовано змістовні характеристики державно-приватного партнерства як інструмента підтримки сталого розвитку ВГК України. Показано, що його розвиток регулюється значною кількістю правових актів, що формують підґрунтя для впровадження. Оцінка світового досвіду впровадження партнерства показує позитивні результати та дозволяє вирішити ряд завдань у сфері водопостачання та водовідведення. Однією з перспективних форм забезпечення сталого розвитку ВГК є застосування методів державного програмування та регіонального цільового програмування. Визначено, що ВГК, за умови його залученості до Державних цільових програм, відчуває ряд впливів, які можна поєднати у позитивні (переваги) та несприятливі (ризики і загрози).

Відносно українського досвіду використання партнерства, то в Україні існують приклади його впровадження для ВГК. На прикладі основних форм партнерства (холдинги, асоціації, концесії, кластери, угоди про розподіл продукції тощо) та за їх наявності в Україні показано можливості їх активізації та наслідки від впровадження. Практика запровадження форм партнерства в Україні для водної сфери показує, що на поточному етапі розвитку позитивний потенціал партнерства не може повною мірою розкритися.

12. Структуровано інноваційні механізми фінансового забезпечення, які значною мірою ґрунтуються на врахуванні часових особливостей їх прояву. До первинних пропонується зараховувати групу механізмів, яка напряму стосується процесу розвитку і підтримки необхідного рівня функціонування ВГК (інструменти державного фінансування розвитку комплексу та приклади використання внутрішніх фінансових ресурсів). Вторинні (похідні) формуються на основі первинних і можуть включати такі інструменти як капіталізація, рентні відносини, корпоратизація тощо. Третинні

(похідні) – можуть визначатися такими діями як випуск водних акцій (на основі діяльності комплексу), фінансова кластеризація тощо. Відносно часових характеристик, то більш тривалими у часі є механізми першої групи, перехідний потенціал характерний для другої групи, початковий – третьої.

Очікуваний результат від розроблених інноваційних механізмів дасть можливість швидше впровадити принципи сталого розвитку у господарську практику водокористування в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Лібанова Е.М. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : нац. доп. / Е.М. Лібанова, М.А. Хвесик, Т.І. Добрянська та ін.; [за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика]. – К. : ДУ ІЕПСР НАНУ України, –2014. – 776с. *Особистий внесок: удосконалено механізми забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України. Обсяг – 3,56 д.а.*

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Добрянська Т.І. Підходи до управління регіональним водогосподарським комплексом України у вимірах сталості / Т.І. Добрянська, Л.В. Левковська, А.М. Сундук // Глобальні та національні проблеми економіки / Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського. – 2015. – Вип. 6. – С. 556–560. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/pro-zhurnal>. *Особистий внесок: висвітлено підходи щодо управління регіональним водогосподарським комплексом. Обсяг – 0,16 д.а.*

3. Добрянська Т.І. Територіальний аспект розвитку водного комплексу та його базові характеристики у вимірах сталості / Т.І. Добрянська, Л.В. Левковська, А.М. Сундук // Науковий вісник Херсонського державного університету України. Серія: економічні науки. – 2015. – Вип. 12, ч. 3. – С. 133–137. *Особистий внесок: розглянуто територіальний аспект розвитку водного комплексу у вимірах сталості. Обсяг – 0,2 д.а.*

4. Добрянська Т.І. Методологічні підходи щодо трансформації базисних інститутів у сфері аграрного природокористування України / Т.І. Добрянська, Л.В. Левковська, С.М. Рогач // Формування ринкових відносин в Україні. – К. – 2015. – Вип. 3(166). – С. 88–93. *Особистий внесок: запропоновано методологічні підходи щодо формування базисних інститутів у сфері аграрного природокористування. Обсяг – 0,15 д.а.*

5. Добрянська Т.І. Державне регулювання водогосподарського комплексу України в умовах ринкової економіки / Т.І. Добрянська, В.Л. Левковська, К.І. Рижова // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. – 2013. – № 3. – С. 163–170. *Особистий внесок: акцентовано увагу щодо водогосподарських комплексів України в умовах децентралізації. Обсяг – 0,32 д.а.*

Публікації у періодичних наукових виданнях, що входять в наукометричні бази:

6. Добрянська Т.І. Функціонування регіональних водогосподарських комплексів в умовах децентралізації / Т.І. Добрянська // Економіст. – 2015. – № 11. – С. 40–41. *Обсяг – 0,12 д.а*

7. Добрянська Т.І. Водогосподарський комплекс України у контексті сталого розвитку / Т.І. Добрянська, В.Л. Левковська, А.М. Сундук // Молодий вчений. – К. – 2015. – № 2(17). – С. 1180–1183. *Особистий внесок: визначено особливості водогосподарського комплексу в контексті сталого розвитку. Обсяг – 0,18 д.а.* [Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз: РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus].

8. Добрянська Т.І. Методологічні аспекти використання механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України / Т.І. Добрянська, Л.В. Левковська, А.М. Сундук // Економіка природокористування і охорони довкілля. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, -2015, – С. 134 – 145. *Особистий внесок: обґрунтовано методологічні підходи щодо використання механізмів забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України. Обсяг – 0,32 д.а.*

9. Добрянська Т.І. Особливості водозабезпечення аграрного сектора і населення України у контексті продовольчої безпеки і енергоефективності / Т.І. Добрянська, В.Л. Левковська, А.М. Сундук // Збалансоване природокористування. – К. – 2013. – № 2–3. – С. 27–33. *Особистий внесок: обґрунтовано підходи щодо водозабезпечення населення в контексті продовольчої безпеки і енергоефективності. Обсяг – 0,34 д.а.*

Матеріали наукових конференцій:

10. Dobriansky T.I. Water resources as a factor in ensuring of sustainable development under conditions of globalization / T.I. Dobriansky // Транснаціоналізація економічних систем: тенденції та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Миколаїв, 18 квіт. 2014 р. – Миколаїв : Гельветика. – 2014. – С. 227–228. *Обсяг – 0,13 д.а.*

11. Добрянська Т.І. Платежі за водні ресурси в системі спеціального водокористування / Т.І. Добрянська, Л.В. Левковська, К.І. Рижова // Суспільно-політична спадщина В'ячеслава Липинського і сучасність : збірник матеріалів XI Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 17–18 квіт. 2013 р. – Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі України. – 2013. – С. 169–173. *Особистий внесок: акцентується увага щодо платежів за водні ресурси в системі спеціального водокористування. Обсяг – 0,16 д.а.*

12. Добрянская Т.И. Совершенствование системы управления водными ресурсами Украины / Т.И. Добрянская, Л.В. Левковская, К.И. Рыжова, // Актуальные проблемы экологии – 2013: материалы IX Межд. науч.-практ. конф., Гродно, 23–25 октяб. 2013г. – Гродно: Гродонский национальный университет имени Янки Купалы. – 2013. – С. 36–38. *Особистий внесок: викладено підходи щодо удосконалення системи управління водними ресурсами. Обсяг – 0,11 д.а.*

13. Добрянская Т.И. Механизмы Киотского протокола в обеспечении устойчивого развития / Е.В. Хлобыстов, Т.И. Добрянская // Международная ассоциация «Устойчивое развитие», сентябрь 2012р. – Варна (Болгария) – 2012. – № 5, – С. 5–9. *Особистий внесок: викладено механізми стимулювання екологічної політики. Обсяг – 0,25 д.а.*

14. Добрянська Т.І. Передумови формування та реалізації політики екологічної безпеки / Т.І. Добрянська, Л.О. Добрянська // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: матеріали Третьої всеукр. наук.-практ. конф., 15-16 верес. 2011 р., м. Бахчисарай / НДІ сталого розв. та природокористування. – Сімферополь, – 2011. – 333с. *Особистий внесок: акцентується увага щодо формування та реалізації політики екологічної безпеки. Обсяг – 0,1 д.а.*

АНОТАЦІЯ

Добрянська Т.І. Механізми забезпечення сталого розвитку водогосподарського комплексу України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Львівський національний університет імені Івана Франка, – Львів, 2016.

В роботі розкрито теоретико-методологічні основи сталого розвитку водогосподарського комплексу України, розкрито сутність і зміст категорії, досліджено особливості та принципи функціонування, запропоновано підходи до використання механізмів забезпечення сталого розвитку.

Проведено діагностику стану водогосподарського комплексу України у вимірах сталості за сформованим набором індикаторів, визначено особливості впливу кризових процесів, досліджено територіальні особливості розвитку комплексу.

Сформовано підходи до управління водогосподарським комплексом України, визначено місце і значення інструментів державно-приватного партнерства та державного цільового програмування щодо можливостей управління, досліджено систему інноваційних механізмів фінансового забезпечення моделі сталого розвитку.

Очікуваний результат від наведених груп механізмів може визначатися наявністю як інноваційного, так і консервативного потенціалу. Застосування цих механізмів дасть можливість як найшвидше впровадити принципи сталого розвитку у господарську практику водокористування в Україні.

Ключові слова: сталий розвиток, водогосподарський комплекс, діагностика, кризові явища, механізм, модель управління, фінансове забезпечення.

АННОТАЦИЯ

Добрянская Т.И. Механизмы обеспечения устойчивого развития водохозяйственного комплекса Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, – Львов, 2016.

В работе раскрыты теоретико-методологические основы устойчивого развития водохозяйственного комплекса Украины, раскрыта сущность и содержание категории, исследованы особенности и принципы функционирования, предложены подходы к использованию механизмов обеспечения устойчивого развития.

Показаны смысловые и функциональные особенности механизмов. Определены алгоритм активизации механизмов устойчивого развития, а также особенности их ресурсной поддержки. Предложена классификация механизмов обеспечения устойчивого развития водохозяйственного комплекса.

Проведена диагностика состояния водохозяйственного комплекса Украины в измерениях устойчивости по сформированному набору индикаторов, определены особенности влияния кризисных процессов, исследованы территориальные особенности развития комплекса.

Проведена структуризация инновационных механизмов финансового обеспечения, которая в значительной степени основывается на учете временных особенностей их проявления. К первичным предлагается зачислять группу механизмов, которая напрямую касается процесса развития и поддержания необходимого уровня функционирования ВХК (инструменты государственного финансирования развития

комплекса и примеры использования внутренних финансовых ресурсов). Вторичные (производные) формируются на основе первичных и могут включать такие инструменты как капитализация, рентные отношения, корпоратизация и др. Третичные (производные) - могут определяться такими действиями как выпуск водных акций (на основе деятельности комплекса), финансовая кластеризация и тому подобное. Относительно временных характеристик, то более длительными по времени механизмы первой группы, переходный потенциал характерен для второй группы, начальный - третьей. Сделано предположение, что приведенные группы механизмов могут определяться наличием как инновационного, так и консервативного потенциала. Исследовано место и значение выделенных групп механизмов относительно процессов финансового обеспечения устойчивого развития. Показано, что необходимо четко ориентироваться на региональные особенности развития комплекса.

Сформированы подходы к управлению региональным комплексом, определено место и значение инструментов государственно-частного партнерства относительно возможностей управления, исследовано систему инновационных механизмов финансового обеспечения модели устойчивого развития.

Ожидаемый результат от приведенных групп механизмов может определяться наличием как инновационного, так и консервативного потенциала. Применение этих механизмов даст возможность внедрить принципы постоянного развития в хозяйственную практику водопользования в Украине.

Ключевые слова: устойчивое развитие, водохозяйственный комплекс, диагностика, кризисные явления, механизм, модель управления, финансовое обеспечение.

ANNOTATION

Dobrianska T.I. Mechanisms to secure sustainable development of water-supply complex in Ukraine. – Manuscript.

Thesis to get a scientific degree of Candidate of Economics on specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Lviv National University named Ivan Franko, - Lviv, 2016.

The research reveals theoretical and methodological fundamentals of sustainable development of water-supply complex in Ukraine, describes essence of the category, studies peculiarities and principles of performance and proposes approaches to application of the mechanisms of sustainable development support.

The work provides diagnostics of conditions of Ukraine's water-supply complex in terms of stability according to the established set of indicators, determines peculiarities of crisis processes impact, investigates territorial characteristics of the complex development.

The thesis outlines approaches to the management of water-supply complex in Ukraine, defines the place and importance of the instruments of state-private partnership and state target programming as to management possibilities and studies a system of innovation mechanisms for financial support of the sustainable development model.

The expected result from the mentioned groups of mechanisms can be determined by presence of both innovative and conservative potential. Application of the mechanisms enables the nearest introduction of sustainable development principles into economic practice of water use in Ukraine.

Key words: sustainable development, water-supply complex, diagnostics, crisis phenomena, mechanism, model of management, financial support.

Підписано до друку 29.03.2016 р.
Формат 64×90/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад - 100 прим. Зам. № 88.

Друк: ПП «Арал»
79025, Україна, м. Львів, вул. Козельницька, 4.
Свідоцтво про Державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності
№ 13135 від 9.02.1998р.